

TROBALLA DE LLÀNTIES SICILIANES “A ROSARIO” A LA CIVITAS D’ILURO / ALARONA.

Joan Francesc Clariana Roig

Corresponent a la darrera fase de la ciutat romana, la presència de llànties trobades en el subsòl de la part antiga Mataró solen ser força escasses, sobretot si es comparen amb les que s’han trobat corresponents, o datables, a l’època alt-imperial romana.

D’aquest període tardà sobretot es troben exemplars de llànties de provenença nord-africana, corresponents a la forma Dressel 31, més concretament formes Atlante VIII i X, amb decoracions que porten signes cristians, com pot ser el crismó, peixos, etc.¹

Que s’hagin localitzat peces, en aquest cas una d’elles sencera, de producció siciliana constitueix una excepcionalitat, ja que aquest fet ens està indicant que en un moment força avançat de l’antiguitat tardana encara restaven actives les rutes comercials que connectaven amb l’illa de Sicília i la costa del mar Tirrena.²

Els dos exemplars de Mataró que publiquem aquí, han estat trobats en les excavacions que es portaren a terme entre el setembre de 2014 i l’agost de 2015,³ al solar del carrer de Sant Simó, núms. 2–4, cantonada amb el carrer Don Magí de Villalonga. Provenen de les unitats estratigràfiques 662 i 421, respectivament.

Tipològicament, les dues peces, corresponen al que es coneix com unes llànties “a rosario” (per la forma de distribució de les perletes), classificables dins la forma Provoost 10, amb una cronologia situable d’entre finals del segle VII dC i fins a principis del segle VIII dC.

La primera peça (figura 1), consisteix en un exemplar totalment sencer, molt ben conservat i que encara presentava restes del fum de la flama en el broc. A la part superior, copsem que està decorada amb les característiques perletes que defineixen el tipus i que envolten tant el disc com el canal. El forat de càrrega central, en aquesta peça, es ampla i presenta així mateix dos petits forats emmarcats per un petit cercle. A mitja alçada del disc, veiem també mig cercle secant, tant al costat dret com a l’esquerre, tocant amb els extrems. A la base (figura 2), al seu dessota, observem una creu grega dins un cercle i amb les línies fetes amb compàs, ultrapassant el cercle extern en la part superior. L’ansa és massissa i sense perforació, dels tipus conegut com “nansa de pessic”. L’argila és de color beix o marró clar, ben depurada, no obstant això es veuen diminuts granets, possiblement de sorra. S’observa que presenta restes d’una engalva molt lleugera de color una mica més clar. Aquesta decoració tan característica del disc i canal, la podem comparar amb els exemplars publicats per Freiegari (2008).⁴ La creu grega de la base seria comparable amb les de Freiegari (2008, p. 129, taula 6, més concretament la B), Bacchelli / Pasqualucci (1998, p. 346, fig. 2,6) i Orsi (1896, p. 343, fig. 7-A).

La segona peça (figura 3), fragmentada, de la qual sols ens ha arribat, aproximadament, una quarta part, veiem com en la part superior portaria idèntica decoració que l'anterior, encara que aquí només veiem un petit cercle i alguns punts en relleu. A la base (figura 4), també hi copsem la creu grega dins un cercle, però provinent d'un motlle diferent ja que no s'observa la línia ultrapassada del cercle extern que presenta l'anterior. L'argila és gairebé de color gris plom a causa d'un excés de cuita, ben depurada, es veuen també diminuts granets, blancs i més foscos, possiblement de sorra.

Quant als paral·lels d'aquests tipus de *lucernae* a la Península Ibèrica, coneixem el cas de Tarragona, amb exemplars provinents de la zona portuària. Els autors del seu estudi, Rodríguez / Macias (2018, pp. 578 - 579), relacionen el moment amb la presència de diverses vores de *sigillata* africana D, de la forma Hayes 105, la qual està datada aproximadament entre els anys 580/600 – 660 dC. En el supòsit de Mataró, ho podem relacionar també amb les troballes de ceràmica fina pròxima en el temps, així, Bonamusa (2011) ens indica les formes de la *sigillata* africana D trobades en el subsòl de Mataró, com són les Hayes, 91C, amb una cronologia situable vers els anys 530 i 600, i la 91 D, que dataria del 600 fins al 650 dC, la Hayes 101 dataria vers la segona meitat del VI dC i la Hayes 109, que està datada del 580/600 i fins al 650 dC. i la Hayes 110 que li suposem un ventall cronològic d'uns cent anys (550 – 650), les quals són presents en percentatges reduïts (cfr. Bonamusa 2011, p. 271, lám. 4.42). Per tant, això ens demostra que la ciutat romana d'*Iluro* / *Alarona* en aquestes dates continuava activa i rebent importacions per via marítima.

Hem vist com els exemplars de Mataró, en principi, tindrien les característiques de les produccions pròpiament dites sicilianes; no obstant això, sembla que hi hauria diversos centres productors que imitarien aquests productes sicilians, ja sigui a la Península Itàlica o al Nord d'Àfrica, bàsicament això succeiria en les zones de domini bizantí. Així, les *lucernae* d'aquests tipus trobades a l'àrea portuària de *Tarraco*, a jutjar per la qualitat de l'argila, presentarien aquestes incògnites. Rodríguez / Macias (2018, p. 577) fan esment a aquesta possibilitat ja indicada per alguns autors.⁵

NOTES

1.- Ribas 1975; Járrega 1993; Cela / Revilla 2004; Bonamusa 2011.

2.- Les *lucernae* sicilianes, sembla que es deixarien d'exportar en el moment en què decauria l'exportació de gra cap a Roma, per diverses circumstàncies, ja que molt probablement anirien en el mateix transport (Freiegari 2008, p. XV).

3.- L'exemplar sencer prové de la unitat estratigràfica 662 (sector 2), coincident amb la zona del *cardine* secundari que aniria de nord a sud, passant per la plaça del Fossar Xic, pel darrera de l'edifici dels antics jutjats i per la plaça del Beat Salvador. Es va trobar en el farciment d'una petita fossa (els excavadors apunten la possibilitat que fos per un *dolium*).

El segon exemplar, del qual sols es conserven fragments, prové de la unitat estratigràfica 421, gairebé tocant amb l'extrem de l'excavació amb el carrer Don Magí. El context, datat en el segle VI – VII dC, sembla que formaria part d'una fossa (unitat estratigràfica 420), segons es pot veure en les seccions estratigràfiques (plànols 11, 14 i 16 de la memòria d'excavacions de Gea / Nadal 2017).

4.- Especialment, els exemplars 1, 2 i 3 del catàleg de Freiegari (2008, pp. 16 a 18), són els que tenen major semblança, i també el model 1.3 de la seva taula (Freiegari 2008, p. 71).

5.- Bailey 1988, p. 208; Ceci 1992, 749 – 764; Garcea 1994, pp. 312 – 315; Pavolini 1998, pp. 133-134; Bacchelli / Pasqualucci 1998, p. 344, nota 8; Bonifay 2004, p. 416, fig. 233,9, i p. 417; Fraiegari 2008, *passim*).

BIBLIOGRAFIA

- BACCHELLI, B. / PASQUALUCCI, R. (1998): "Lucerne dal contesto di VII secolo della Crypta Balbi". *Ceramica in Italia: VI – VII secolo. Atti del Convegno in onore di John W. Hayes*. Roma 1995. Roma, pp. 343 – 350.
- BAILEY, D.M. (1988): *A Catalogue of the Lamps in the British Museum III. Roman provincial Lamps*. London.
- BONAMUSA, J. (2011): *De la Civitas d'Iluro a Alarona (Mataró, Barcelona), entre la tetrarquia i els carolingis*. Accèssit Premi Iluro 2010. Mataró.
- BONIFAY, M. (2004): *Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique*. Oxford.
- CELA, X.; REVILLA, V. (2004): *La transició del municipium d'Iluro a Alarona (Mataró). Cultura material i transformacions d'un espai urbà entre els segles V i VII dC. Laietania 15*. Mataró.
- CECI, M. (1992): "Note sulla circolazione delle lucerne a Roma nell'VIII secolo: i contesti della Crypta Balbi". *Archeologia Medievale XIX*, pp. 749 – 764.
- CELIS, R. (2005): *Las lucernas romanas, conceptos y principios tipológicos*. Barcelona (UB, treball DEA).
- FRAIEGARI, P. (2008): *Le lucerne tardoantiche e altomedievali siciliane, egizie e del vicino Oriente el Museo Nazionale Romano*. Roma.
- GARCEA, F. (1994): "Lucerne fittili". (Arthur, P., ed.) *Il complesso archeologico di Carminello ai Mannesi, Napoli, scavi 1983 – 1984*. Galatina, pp. 303 – 327.
- GEA, M.; NADAL, E. (2017): *Intervenció arqueològica carrers de Sant Simó, 2 – 4, Don Magí de Villalonga, 1 – 3. Mataró, El Maresme (setembre 2014 – agost 2015)*. Alella (memòria d'excavació inèdita).
- JÁRREGA, R. (1993): *Poblamiento y economía en la costa Este de la Tarraconense en época tardorromana (siglos IV – VI)*. Cerdanyola del Vallès.
- JOLY, E. (1974): *Lucerne del Museo di Sabratha*. Roma.
- MODRZEWSKA, I. (1988): "Lucernas tardoantiguas en la colección del MAN". *Boletín del Museo Arqueológico*, 6. Madrid.
- ORSI, P. (1896): "XIV – Siracusa.- Di una necropoli dei bassi tempi riconosciuta nella contrada "Grotticelli". *Notizie degli scavi di antichità*. Roma, pp. 334 - 356.
- PAVOLINI, C. (1998): "Le lucerne in Italia nel VI – VII secolo d.C.: alcuni contesti significativi". *Ceramica in Italia: VI – VII secolo. Atti del Convegno in onore di John W. Hayes*. Roma 1995. Roma, pp. 123 – 139.
- PROVOOST, A. (1970): "Les lampes a recipient alongè trouvées dans les catacombes romaines". *Bulletin de l'Institut Historique Belge de Rome*, XLI, pp. 17 – 55.
- RIBAS, M. (1975): *El Maresme en els primers segles del cristianisme*. Accèssit Premi Iluro 1973. Mataró 1975.
- RODRÍGUEZ, F. / MACIAS, J. (2018): "Buscando el siglo VIII en el puerto de Tarracona: entre la residualidad y el desconocimiento". *Cerámicas altomedievales en Hispania y su entorno (s V – VIII d.C.) Zamora 1,2,3 junio 2016*. Madrid.



Figura 1



Figura 2



Figura 3



Figura 4